

קצח אחר נכנס אצל שלשה שאכלו וכו' ב' סעיפים:

א שלשה שאכלו והם מברכים בזמון ונכנס אחד שלא אכל אם נכנס כשאמר המברך בברך שאכלנו משלו חייב לענות אחריו ברוך ומברך¹ שמו תמיד לעולם ועד² ושוב אינו עונה אמן אחר ברוך שאכלנו כמו"ש בסימן קצ"ה³ ואם מומנים בעשרה עונה אחריו ברוך אלהינו ומברך שמו תמיד לעולם ועד⁴ והוא הדין אם היה שם כשאכלו ולא אכל עמהם⁵.

ואם לא ענה אחריו כד' או שנכנס כשהמסובין עונים ברוך שאכלנו שאינו יכול לענות ברוך ומברך כיון שלא שמע שאמר המברך נברך (ואף לדברי האומרים) שמי שלא שמע ברכו משי"ן יכול לענות עם הציבור כאן⁶ אינו יכול לענות עם המסובין שהם עונים ברוך שאכלנו והוא לא אכל ולענות בפני עצמו ג"כ אינו ראוי כיון שלא שמע) יענה אחריהם אמן⁷ ושוב אינו עונה אחר ברוך שאכלנו שהורו המברך⁸.

ואין צורך לומר בברכות הגמורות שיש בהן הזכרת השם שחייב לענות אחריהם אמן אע"פ שאינו חייב בהם⁹.

ואם נכנס כשהמברך חוזר ואומר ברוך שאכלנו יש אומרים¹⁰ שצריך לענות אחריו אמן ויש אומרים¹¹ שא"צ שכיון שהמסובים שאכלו הם שותקים אין עליו שום חיוב כלל (ויש לחוש לסברה הראשונה):

ב וכל זה כשהוא לא אכל ולא שתה אבל אם אכל כזית ירק או דבר אחר או שתה רביעית מאוזה משקה ולא בירך עדיין ברכה אחרונה¹² ונכנס אצלם יכול לענות עמהם ברוך שאכלנו משלו אע"פ שלא אכל עמהם בחבורה אחת אלא בכית אחר¹³ (ואפילו נכנס בשעה שכל המסובין עונים עונה עמהם ברוך שאכלנו אע"פ שלא שמע נברך כיון שעונה עם המסובין ששמעו לפי דברי האומרים כן בברכות¹⁴):

קצמ על מי מומנני ועל מי אינן מומנני וכו' א' סעיפים:

א השמש שאכל כזית מומנים עליו¹⁵ שאף שלא קבע עצמו¹⁶ בשלחן עמהם אלא עומד ומשמש עליהם¹⁷ ואכל מעומד וגם הולך ובא¹⁸ באמצע אכילתו ואין לו קביעות כלל

יב לבוש. אלה ושא ס"ק ב ורבה ס"ק ג. שכן הסכימו הארונים.

יג ט"ז ס"ק א.

יד ברעלי ס"י קצו ס"ד וש"נ.

טו ט"א ס"ק א. אלה רבה ס"ק ב. וכו"ה לעיל ס"י קצו ס"ג.

טז ברעלי ס"י קצה ס"ד וש"נ.

סימן קצט

א חשנה נזה. א. מור וש"ע ס"א.

ב גמרא שם טו, ב.

ג פסקי ריא"ז ברכות פ"ו הלכה ה אות א. שלש גבורים פ"ו (לא, א) אות ב. וראה גם לעיל ס"י קסו סמ"ו וש"נ.

ד רש"י שם ד"ה לא קבע. ט"ז ס"ק א. וראה גם לעיל ס"י קעז ס"ה.

א גמרא נזה. ב. מור וש"ע. וכו"ה בסידור.

ב בח"ג ברכות פ"ו. הובא בתוס' שם ד"ה רב זביד ורא"ש ברכות פ"ו ס"ט. מור וש"ע.

ג אולי צ"ל: קבע ס"ב וש"נ. וראה גם ס"י קצה ס"ה.

ד בח"ג תוס' ורא"ש שם. טור ושור"ע. וכו"ה בסידור.

ה ש"ע. וראה ט"ז ס"ק א.

ו ש"ע. לצירוש דברי הגמרות ברכות פ"ו סק"ה. שירי נכנסת הגדולה ס"י קצה אות א. אלה רבה שם ס"ק ב.

ז לעיל ס"י נו ס"ב.

ח וכן הדין לענין ברוך שאכלנו אם גם הוא אכל, כדלקמן ס"ב ולעיל ס"י קצה ס"ד. ונתבאר שם ושם שכן עיקר.

ט מ"מ כאן שלא אכל עמהם אינו יכול לענות בו.

י גמרא שם. מור וש"ע.

י ברעלי ס"י קצב ס"ב. וראה תהלה לדוד ס"ק א. או"ק ח"ח ע' תקד. הע"ב תקד ע' 14.

יא בח"ג שם. סמ"ג עש"ן כו בח"ג ברכת המזון. מור ורמ"א. וכו"ה לקמן ס"י רטו ס"ב וש"נ.

תקנד

הלכות ברכת המזון קצט

עמהם מצטרף עמהם לזימון שכיון שדרך אכילתו בכך זו היא קביעותו¹⁰ משא"כ באיש אחר¹¹ כמ"ש בס' קצ"ג:¹²

ב כותי בזמן הזה אינו מצטרף לזימון¹³ אפילו הוא חבר שכבר נמנו עליהם ועשאו בנכרים גמורים לכל דבריהם¹⁴ (אבל צדוקי מומנין עליו אם חבר הוא¹⁵):

ג עם הארץ אין מומנים עליו ואפילו קרא ושנה ולא שמש תלמודי חכמים¹⁶ להקשות ולפרק להבין מתוכם טעמי המשניות על כוריים¹⁷ הרי זה עם הארץ לענין זה¹⁸ ועכשיו מומנים אפילו על עם הארץ¹⁹ גמור²⁰ כדי שלא יהא כל אחד הולך וכוונה במה לעצמו²¹ שאם היו פורשים מהם גם הם היו פורשים מן הצבור לגמרי²².

ומ"מ מי שאינו קורא קריאת שמע שחרית וערבית אין מומנים עליו²³ שכיון שרוב עמי הארץ קוראים לא שייך לומר שיהא כל אחד הולך וכוונה במה לעצמו אם יפרשו מיוחדים שאינם קוראים²⁴ ואצל מי שהוא רשע ועובר עברה כפרהסאי שאינו מעולה מעם הארץ בזמן התלמוד²⁵ (אינו דומה לכותיים קודם שגורו עליהם שהם היו מדקדקים במצות שהחזיקו בהם²⁶ ובמצות שלא החזיקו אינן מורדים ופושעים אלא מעשה אבותיהם כידהם²⁷):

ד נכרי אין מומנין עליו²⁸ אפילו נתכוין לברך אלהינו²⁹ ואפילו גר שמול ולא מבל אין מומנין עליו³⁰ שאינו גר עד שימול ומבל כראוי³¹.

וגר גמור יכול לברך אפילו בזימון³² להוציא אחרים ידי חובתם³³ ויכול לומר על שהנחת לאבותינו³⁴ לפי שלאברהם נתנה הארץ למורשה ואברהם נקרא אב המון גוים³⁵:

ה אוגן בחול³⁶ שהוא פטור מלברך אין מומנין עליו³⁷ ואפילו להאומרים³⁸ שאם רצה להחמיר על עצמו לענות ולברך הרשות בידו מ"מ כיון שהוא פטור אינו מצטרף:

ו נשים האוכלות עם ג' אנשים שחייבים לזמן חייבות גם הם לזמן עמהם³⁹ ואם הם שלש

ה רבינו יונה שם ד"ה שלשה רא"ש ברכת פ"ז ס"א א. לבוש ס"א. וראה חרדושי צנח צדק מז, ב ד"ה והשמש.

ז רבינו יונה ורא"ש שם.

ח סעף ב' ע"ג.

ט ר"ף ברכת מז, ב. ורא"ש שם ס"ב. טור וש"ע ס"ב.

י חולין ג' א. וראה גם לקמן סי' רמז ס"ב. סי' שפה ס"ב.

יא שהצדוקים בזמן הזה כמו כותים כאתו זמן קודם שגזרו עליהם (רמב"ם הל' עבדים פ"ז הל' ש"ע י"ד סי' רמז סמ"ו).

יב וראה גם לקמן סי' שפה ס"א וע"ג. וראה פתח הדביר ס"ג.

יג גמרא מז, ב.

יד מ"א ס"א א (עפ"י רש"י ברכת י"א, ב ד"ה אף לנבא).

וראה גם הל' ח"ה ח"ה פ"א ה"א ופ"ב ה"א"ב, ובהערות

וציונים שם פ"ב ע' 87 וע' 102 וע' 168.

יז ראה אהלי שם ח"ה ע' י"ד. הערות וציונים שם ע' 102.

יח תוס' שם.

יט רא"ש שם, כשם פירוש ר"ח (אוצר הגאונים ע' 58).

מור וש"ע ס"ג.

יז ונתנה כב, א.

יח מור ומ"א שם.

יח פסקי רא"ז ברכת פ"ז הלכה ב אות ה. שלטי גבורים

ברכות פ"ז (לה), א) סוף אות ה. מ"א שם. וראה חרדושי

צנח צדק מז, ב ד"ה ודכותי.

יט מ"א שם.

ב מ"א ס"ק ב.

כא ברכת שם.

כב ראה גם לקמן סי' שפה ס"ג (לענין הצדוקים בזמן הזה).

כג ע"ג.

כד חשונה מז, א.

כד ראה הכי אמור לענות אמר אחר ברכתיו, כדלקמן

סי' רמז ס"ב וע"ג.

כה גמרא מז, ב. מור וש"ע ס"ד.

כו מ"א ס"ק ב.

כז שו"ע שם.

כח ב"י ד"ה ונ"ש רכינו בשם ר"ת ב"ח שם ד"ה ונ"ש

וה"ל.

כט לענין אמירת על הארץ הטובה אשר נתן לך – ראה

לעיל רס"י קפ"ו. ולענין אבותינו – ראה גם לעיל סי'

ע סכ"ב.

ל בראשית י, ה. ה' ר"ו בתוס' ב"ב פ"א, א ד"ה למעוסי

(רכיזי הורה בירושלמי בכורים פ"א ה"ד). ובב"י שם

שכן הסכמת הפוסקים. שו"ע שם.

לא משא"כ בשבת שאין אוננת נהגת, כדלעיל סי' ע"א

ס"ב וע"ג.

לב גמרא יז, רע"א. מור וש"ע ס"ה. י"ד סי' שמא ס"א.

לג רש"י שם. וראה לעיל שם ע"ג.

לד דא"ש ברכת פ"ז סי' ד (שחייבות בכל אופן). ובש"ת

כלל ד סי' פו (שכשמוכח הדין יצאות מיזמן האנשים).

הלכות ברכת המזון קצת תקנה

ורצו לחלק לזמן לעצמן הרשות בידם⁷⁷ (אם האנשים הם פחות מ' שאינם מומנים בשם⁷⁸ ואם צריכות להבין לשון הקודש נתבאר בס' קצ"ג⁷⁹).

אבל נשים האוכלות בפני עצמן פטורות לזמן ואם רצו לזמן הרשות בידם וה'ה לעבדים⁸⁰ ולא תהא חבורה של נשים ועבדים מומנים יחד⁸¹ משום פריצות העבדים אלא נשים לעצמן ועבדים לעצמן⁸² ובלבד שלא יזמנו בשם⁸³:

ז וכן אם מ' אנשים בני חורין ואשה אחת או עבד אכלו יחד אינן מצטרפין⁸⁴ להשלים לעשרה לזמן בשם⁸⁵ אע"פ שהם חייבים בזימון שכל דבר שבקדושה אינו אלא בעשרה אנשים בני חורין כמ"ש בס' נ"ה⁸⁶ ואין צורך לומר שאינן מצטרפין להשלים לזימון בג' ⁸⁷ כיון שאין עליהם חובת זימון כלל (אפילו אם) [אלא אם כן] אכלו עם אנשים שהייתם לזמן לעצמן.

ואפילו אם רצו לצרפן אינם רשאים מפני שנראה כפריצות⁸⁸ כשיזכר צירוף נשים עם אנשים בזימון שאומרו המוכרך בכרך בצירוף כולנו⁸⁹ ואפילו באשה עם בעלה ובנה אין חבורתן נאה שנמצטרפין יחד⁹⁰ וכן בעבדים שצירופן יזכר יש בזה משום פריצות שהעבדים הם שטופי זימה ופריצים ביותר⁹¹ ואין לבני חורין לצרפם עמהם צירוף הנראה ויזכר כשמומנין עליהם משא"כ כשיש זימון בלא נשים ועבדים אף שהנשים והעבדים מצטרפין לצאת ידי חובתן כשמיעה מהמכרך ולענות אחריו בברכת הזימון אין בזה משום פריצות כיון שאין צירופן יזכר כלל בברכת המכרך.

אלא א"כ נשים ועבדים מומנין יחד שלוה יש לחוש לפריצות העבדים בנשים אף שאין צירופן יזכר⁹² וה'ה עבדים עם קטנים אין מומנים יחד⁹³ משום פריצות העבדים במשכב וזכור עם הקטנים⁹⁴:

ח אנדרונונים אינו מומן לא לאנשים ולא לנשים⁹⁵ לאנשים שמה הוא נקבה ואינו מוציאם ידי חובתם אם אכלו כדו שביעה⁹⁶ כמ"ש בסימן קפ"ט⁹⁷ ולנשים שמה הוא זכר⁹⁸ ויש בו משום פריצות אבל מומן הוא למינו שאם הוא נקבה כולם נקיבות וכן להרפורך.

מד סעוף ב. ושם סעוף ה הביא ב' דיעות וכתב שהעיקר כדעה האחרת.
מה שבוה ידו גם המתירים לצרף אשה לעשרה (ראה ב"ח ד"ה הרי"ם).
מו הרב רבינו יונה שם. ד"ן פ"ב דמוגילה י"ב, ב ד"ה הכל כשרין.
מז ר"ן שם. לבוש ס"ו.
מח הרב רבינו יונה פ"ד דברכות שם. לבוש שם.
מט רבינו יונה שם.
נ ד"ן פ"ב דמוגילה י"ב.
נא גמרא שם. מ"א ס"ק ד.
נב תוספתא ח"א, א (לפירוש הירושלמי ס"ק ה). מור ושילע ס"ו.
נג הושי"ב גמרא ע"ב ד"ה אם רצו.
נד מור ושילע ס"ה, שלמדו כן מדין שופר (דלקמן ס' תקפת מ"ט וש"ע). וראה לעיל ס' זי ס"ב. לקמן ס' תרנ"ב ס"ב.
נה ראה תהלה ליהוד.
נו צ"ל: קפו (ס"א"ג). או תקפת (במור ושילע ס"ד, ובשע"ר ס' תקפת ס"ט).
נז לבוש ס"ה.

וסמ"ג עיניו כי ה' ברכת המזון בשם ר"י (שהייתו כשאוכלות עם אנשים). שו"ע ס"ו. אבל אין מצטרפין לו' (תוספתא ח"א).
לח כי ששה נחלקים וישאר זימון לכל חבורה (משנה ג, א ובמור ושילע ס' קצ"ג ס"א). וראה משנה ברורה שעת"צ ס"ק מ. וילפון ויפך שנהו ו ס"ב ובתוספתא לקו"ג. מ"ט ועיניו.
לו שנעשה אין נחלקים דאחייבו להם ביטול חובת השם (משנה ומור ושילע שם).
לז סעוף א. וס' קפ"א.
לח גמרא ח"א, ב (לפירוש הסמ"ג ה"ל). שו"ע שם.
לט תוספתא שם (לפירוש הירושלמי ס"ק ה).
מ גמרא שם. מור ושילע ס"ו.
מא הנביאים ה"ל בברכות פ"ה ה"ו. מור ושילע שם.
מב מור בשם מרדכי' מרומבורת בשו"ת (פראג) ס' רכז, והרב רבינו יונה שם ד"ה נשים ועבדים בשם הושי"ב וראה גם לעיל ס' קפ"ה ס' קפ"ו ס"ה.
מג לענין אשה ראה אלה וזמא ס"ק ב ואליה רבה ס"ק ג. ולענין עבד - ר"ת ה' ר"ת אלהא ככל דני שמערתא (ברכות מ"ו, ב ומה, ר"ע"א). ולענין קמן ראה לקמן ס' וש"ג.

תקנו

הלכות ברכת המזון קצת

אבל מומטום אין מומן אפילו למוני¹⁰ כי שמא כשוקרע זה ימצא נקבה וכשוקרעו אלו ימצאו זכרים ואינו מוציאם ידי חובתן¹¹:

כ יש אומרים¹² שקמן יודע למו מברכין מומנן עליו והוא שיוגע לענות הפעומוט¹³ שהוא כבן ט' או בן י'¹⁴ כל אחד לפי הריפותו¹⁵ ולכל הפחות גדול מבן ו'¹⁶ אם הוא חרף ויודע מעצמו בלי שילמדוהו למו מברכין אבל פחות מבן ו' אף על פי שהוא חרף ויודע מעצמו אינו כלום שהרי לא הגיע לענות הפעומוט והרי הוא כמי שאינו בן דעת¹⁷.

וקמן אחר שהגיע לענות הפעומוט מצטרף אפילו לזמן בעשרה בשם¹⁸ אף להאומרים¹⁹ שאינו מצטרף לקדיש ולברכו ולקדושה שבברכת המזון הקילו בה הזול וכל אחד ואחד יכול לפטור עצמו מחיוב ברכת היומין²⁰ (שיכול לברך לעצמו²¹) משא"כ בקדיש וברכו וקדושה שכל אחד ואחד לא היה יכול לפטור עצמו מחיוב בשום ענין צריך שיהיו כולם בני מצוה²² אבל ב' קמנים אינן מצטרפין²³.

אבל יש אומרים²⁴ שבין לג' בין לעשרה אין הקמן מצטרף עד שיהיה בן י"ג שנה שלמות²⁵ שאז אע"פ שהוא קמן פורח²⁶ דהיינו שפרחו בו ב' שערות ולא נגמרו כשעורן שהוא כדי לכוף ראשן לעיקורן²⁷ הקילו בו לצרפן לזימון בין לג' בין ל' אף על פי שלכל המצות הוא קמן והוא שיוודע למו מברכים²⁸ אבל אם נגמרו סימניו כשעורן אין מדקדקין אחריו אם יודע למו מברכין ומומנן עליו בכל ענין כיון שהגיע לכלל מצוה.

ויש מהמורין²⁹ ואומרים שאפילו הוא בן י"ג שלימות יודע למו מברכין אם ידוע שלא הביא ב' שערות ארוכות כשעורן אין לצרפו לא לג' ולא ל' אבל בסתם מומנן עליו שיומין הוא מברכי סופרים³⁰ וסומכין על החוקה שמן הסתם הביא ב' שערות כשעורן בתשלום י"ג שנה כדרך רוב בני ארם³¹ וכן נוהגין במדינות אלו שלא לזמן על קמן פחות מבן י"ג יום אחד ואין לשנות³².

נח מור ושולע ס"ט.

נט ב"י ד"ה נמי'ש דאדרוננוט. לבוש ס"ט.

ס רב יוחנן חז. א. לפירוש חרף'שם, ורבינו יונה שם ד"ה קמן, בשם רב האי גאון (אוצר הגאונים). שולע ס"י.

סא שולע רבי'ש ס' תנא. שולע'שם.

סב חרף'שם (שהיה עונה המאוחרת שבגושין נגז, א). רשב"א שם ד"ה ולית. שולע רבי'ש שם. מ"א ס"ק ג.

וראה לעיל ס' קפו ס"ד שגעת הנך לברכת המזון הוא משגגה שגים.

סג וישן שם. רמב"ם הל' ברכות פ"ה הל"ז (שכתב בן ז או ח). רבינו יונה שם ד"ה אבל נראה. מאורי ברכות

שם.

סד פסקי רי"ד ברכות שם. רבי'ש שם.

סה רבי'ש שם. וראה גם לעיל ס' נה ס"ה וש"נ.

סו לעיל ס' נה ס"ה.

סז לעיל ס' נה ס"ה.

סח הרב רבינו יונה שם. מ"א ס"ק ג.

סט כמ"א שם: דאי כתי לא אביל. וראה מ"מ ועינים.

ע רבינו יונה שם. וכן נראה דעת הר"ף והרמב"ם (כ"י ד"ה ולענין הלכה).

עא מאורי שם. פסקי רי"ד שם. פסקי ריא"ז ברכות פ"ה הל' אות ו. ישלי נגמדם ברכות פ"ז (לד, א) אות ה. מ"א

שם.

עב דא"ש ברכות פ"ז ס' כ בשם ר"ה. והגהות מיימוניות

הל' ברכות פ"ה אור ג, בשם ר"י בתוס' ברכות שם ד"ה ולית. והרמב"ם ברכות ס' קכח.

עג מהר"ם מרוטנברג שולע (פראג) ס' תקנא, ובתשב"ץ ס' שם (הובא בהגהות מיימוניות שם): עד שהוא בן

י"ג יום אחד. וכ"ה בהמנוח ס' עה בשם שר שלום גאון. ואפשר יש לפרש כן גם מ"ש ברא"ש שם: כשנגמם בשנת

י"ג ... כשהוא בן י"ג. והגהות מיימוניות שם: בשנת י"ג.

עד רב יוחנן שם.

עה נדה נב, ב. תוס' ברכות מז, ב ד"ה קמן. ב"י ד"ה ומשמע ששתי שקרות.

עו דא"ש שם ומורי ברע"ה הר"ה. וראה ב"ה ד"ה נמי'ש וא"א הרא"ש.

עז מהר"י (ק"ק) ס' מט (ברע"ה הרא"ש והמור ושאר מוספים). ב"ה שם.

עח רשב"א ברכות ג, א ד"ה וליברכו. מאורי ברכות מה, א ד"ה המגשה הראשונה. מה, ב ד"ה כבר ביארנו.

וראה שדי תמך כללים מערכת ו כלל מה. כדי השלחן ס' מה ס"ק פ.

עט כמעיל ס' נה ס"י וש"נ.

פ רמב"א ס"י. וכ"ה לעיל ס' לש ס"א. לקמן ס' רעא ס"י.

וכל זה לענין זימון אבל להוציא אחרים ידי חובתם כברכתו לדברי הכל אינו מוציא עד שיהיה בן י"ג שנה ויום אחד וידוע שהביא ב' שערות כשיעורן ע"י בדיקה או שנתמלא זקנו שברכת המזון הוא מן התורה⁸⁸ ובשל תורה אין סומכין על חוקה זו⁸⁹:

י מי שבני אדם מחזיקין אותו לשומה אם לא הגיע לכלל שומה שדברו בו חכמים מומנן עליו⁹⁰ אבל הרש ושומה שדברו בהם חכמים בכל מקום שאינן בני דעת ופמורים מכל המצות דינם כקמן פחות מבן ו' שאין מומנן עליו לדברי הכל ואין מצטרפין לא לג' ולא לעשרה⁹¹.

וחרש שדברו בו חכמים בכל מקום הוא שאינו שומע ולא מדבר⁹² אבל מדבר ואינו שומע⁹³ (וכן אולם שאינו מדבר ושומע⁹⁴) (אפילו הם ב' ויותר⁹⁵) כיון שהם כפקחים לכל דבריהם מצטרפים לזימון אם הם מכינים ומכוונין לזה (אע"פ שאין החרש שומע ברכת הזימון והאלם אינו עונה).

במה דברים אמורים לזימון בעשרה שלדבר שבקדושה אין עניית המיעוט מעכבתם כמ"ש בס"י נ"ח⁹⁶ אבל לזימון בג' צריך שהב' ישמעו מפי המזמין עד סיום ברכת הון וגם שעניו אחריו בדרך שאכלו כו' ואם לאו אין באן זימון כלל כמ"ש בס"י קצ"ג:א:

יא מי שנדרוהו על דבר עבודה אין מצט"פ אותו לזימון לא לג' ולא לעשרה שזהו ענין נדויה שמרחיקים אותו ומבדילים אותו מאגודתם⁹⁷ ואם נדרוהו על עסקי ממון יתבאר ביו"ד ס"י של"ד:ב:

ר דין המפסיק כדי לברך וכו' ג' סעיפים:

א שלשה שאכלו כאחת⁹⁸ וגמרו [שנים] סעודתם ואחד לא גמר⁹⁹ האחד מפסיק על ברחו¹⁰⁰ להשיגם ועונה עמהם ברכת הזימון ושומע עד הון את הכל' כמ"ש בס"י קצ"ג:ה:

ואם לאו הוא לא יצא ידי חובת זימון אבל הם מומנן עליו בין עונה בין אינו עונה כל שהוא עומד שם ושומע ויכול לענות וואם אינו עומד עמהם קורין לו עד שתקרב אליהם ויוכל לשמוע ולענות עמהם כמ"ש בס"י קצ"ד" (משא"כ בהרש שאינו יכול לשמוע ואולם שאינו יכול לענות אין מומנן עליהם אלא בעשרה כמ"ש בס"י קצ"ט:ט):

סימן ר

- א גמרא מה, ב. מור ושול"ע ס"א.
- ב לביש ס"א.
- ג רבינו יונה שם ר"ה ואין רש"א' שם ר"ה אחר. רא"ש ברכות פ"ו ס"ו. מור ושול"ע שם.
- ד רב ששת בברכות נו, א. דבותריה פסקו התוס' שם ר"ה עד הוכן. רא"ש שם ס"ב (לפירוש הב"י דרכי משה פ"ק א). רבינו יונה שם ר"ה ולענין בשם בה"ל ברכות פ"ו. מור ורמ"א ס"ב.
- ה סיום ס"י זה בשנוע"ד לא הגיע לדינו, וראה גם לעיל ס"י קצ"ג מוף ס"י. ס"י קצ"ד ס"ב. ס"י קצ"ה ס"ה. ס"י קצ"ו ס"ה. שם ס"ה. ס"י קצ"ז ס"י.
- ו רא"ש שם ס"י בשם הרא"ד. מור ורמ"א פ"ק א.
- ז רש"א' שם ר"ה אחר מפסיק. רא"ש שם. מור ושול"ע שם.
- ח סעף ב וש"נ.
- ט סעף ו וש"נ.

- פא זמן התורה אין הקפן (שאינו מחייב ברוב מן התורה) יכול להוציא הגדול, כרלעיל ס"י קצ"ו ס"ו.
- פב זמ"א פ"ק ז.
- פג מדר"ל הל' סעודה פ"ו. דומ"א ס"י. וכ"ה לעיל ס"י הו ס"א.
- פד קצח חסודות ברכות פ"ו אות נה. זמ"א פ"ק ה.
- פה משנה תרומות פ"ק פ"ב. וראה גם לעיל שם וש"נ.
- פו שו"ת מדר"ל ס"י קו.
- פז שו"ת מדר"ל (פראג) ס"י תקצ"ב.
- פח מדר"ל הל' סעודה פ"ו. ררכי משנה פ"ק ד. ו"ה לעיל שם.
- פט סעף א.
- צ סיום ס"י זה בשנוע"ד לא הגיע לדינו, וראה לקמן ס"י ר ס"א וש"נ.
- צא שו"ע ס"א, ובדלעיל ס"י הו ס"ד וש"נ.
- צב לא הגיע לדינו בשנוע"ד, וראה שול"ע שם ס"ב, וש"ך שם פ"ק ה.